

UMCS

UNIWERSYTET MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ W LUBLINIE

Wydział Filologiczny, Instytut Neofilologii

Dr hab. Urszula Terentowicz-Fotyga, profesor UMCS

Katedra Anglistyki i Amerykanistyki

urszula.terentowicz-fotyga@mail.umcs.pl

Lublin, 5 października 2023

RECENZJA

rozprawy doktorskiej p. mgr Dagmary Kottke pt. „Existentialism in the Works by Vita Sackville-West”

Przedstawiona mi do oceny rozprawa doktorska pani magister Dagmary Kottke pod tytułem „Existentialism in the Works by Vita Sackville-West” została przygotowana na Wydziale Nauk Humanistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, w Instytucie Literaturoznawstwa, pod kierunkiem pani dr hab. Barbary Klonowskiej, prof. KUL.

Vita Sackville-West, to autorka o dość unikatowej pozycji w kulturze brytyjskiej, znana raczej jako postać niż pisarka, pomimo niezwykle bogatego dorobku obejmującego powieści, opowiadania, sztuki, biografie oraz do dziś cenione prace o ogrodnictwie. Jednakże to jej życie i skandalizujące jak na owe czasy relacje raczej niż twórczość literacka wpisują się lepiej w zainteresowania współczesnych, stąd bogactwo materiałów biograficznych, sztuk i filmów poświęconych życiu jej i osób z nią związanych. O tym, że postać i życie Sackville-West niezwykle interesowały już jej współczesnych świadczą liczne wzmianki w listach i pamiętnikach z tego okresu, ale przede wszystkim fakt, iż była inspiracją i pretekstem do powstania jednej z tematycznie najciekawszych i najodważniejszych modernistycznych powieści, *Orlanda* Virginii Woolf, w której fantastyczna wersja Vity żyje ponad trzysta lat, zmienia płeć, a przede wszystkim skutecznie kwestionuje społeczne konwenanse i ograniczenia, jakie kolejne epoki, od elżbietańskiej, poprzez wiktoriańską, po wczesny wiek dwudziesty, narzucały kobietom. Vita Sackville-West postrzegana jest dziś głównie poprzez swoje związki, w tym ten dla współczesnych chyba najważniejszy, z Virginią Woolf, co ostatnio przypomniano w filmie *Vita i Virginia* (2018).

Ten rozdzwięk pomiędzy ogromnym zainteresowaniem życiem Sackville-West a jej nieco zapomnianą twórczością stał się punktem wyjścia dla dysertacji pani magister Dagmary Kottke. Jak sama pisze, praca podyktowana była chęcią zapełnienia luki w badaniach poświęconych literackiemu dorobkowi tej autorki. Doktorantka przekonuje nas, myślę, że skutecznie, iż twórczość Vity warta jest zgłębienia, a sama autorka nie powinna być postrzegana jedynie jako prototyp postaci Orlanda, czy w kontekście badań biograficznych. Jako że rzeczywiście brakuje przeglądowych studiów całości twórczości pisarki, dysertacja podejmuje się ważnego i nowatorskiego zadania. Proponuje jasną i konsekwentnie realizowaną interpretację dużego obszaru pisarstwa Sackville-West, w tym tekstów niepublikowanych, co jest niezwykle cenne, a jednocześnie, jak wyjaśniam poniżej, zarówno odważne, jak i ryzykowne. Autorka omawia dwadzieścia sześć tekstów pisarki, dziesięć powieści, jedenaście opowiadań, trzy nowele i trzy sztuki teatralne. Swoją analizą obejmuje czternaście prac opublikowanych i dwanaście nieopublikowanych. Te ostatnie w oparciu o mikrofilmy, do których udało się pani magister dotrzeć, i których fragmenty prezentuje w formie zdjęć w załączniku pracy. Doktorat nie obejmuje tekstów publikowanych w ostatnich latach życia autorki, co jest w przekonujący sposób wyjaśnione i uzasadnione.

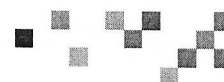
Układ kompozycyjny dysertacji jest przejrzysty i logiczny. Praca liczy 238 stron; składa się z wstępu, jednego rozdziału teoretycznego, czterech rozdziałów teoretyczno-analitycznych, zakończenia, streszczeń w języku polskim i angielskim, bibliografii oraz załącznika. Dużą zaletą są liczne konkluzje, zbierające i podsumowujące argumentację nie tylko danego rozdziału, ale też określonych części tematycznych. Warto podkreślić, że w całej pracy pojawiają się liczne nawiązania do wcześniejszych fragmentów analizy, które sprawnie przeprowadzają czytelnika przez argumentację, ułatwiając syntetyczny ogląd całości. Doktorat jest rzeczywiście niezwykle skrupulatnie zaplanowany i poprowadzony, w czym bez wątpienia udział miała promotorka pracy, pani profesor Barbara Klonowska. Jak na stronie dwunastej pisze autorka, „The selection of writing is based, not very originally, upon close reading.” Nieco obronny ton pobrzmiewający w tym zdaniu nie jest chyba potrzebny – metodologia analizy bliskiej tekstu jest dobrze dobrana do tematu pracy i odpowiednia do interpretacji twórczości, która nie doczekała się dotąd przekrojowych studiów. Doktorat zapisuje nowe pole badawcze i metoda „close reading,” niepodążająca za trendowymi tematami, jakie dominują w dyskusji o tej pisarce, jest w tym wypadku w pełni uzasadniona.

Autorka pracy stawia interesującą tezę, jakoby twórczość Vity Sackville-West dało się zinterpretować chronologicznie jako dojrzewanie do idei Egzystencjalistycznych. Jak precyzuje pani magister, praca nie zakłada naturalnie rzeczywistego dialogu z Egzystencjalizmem, bo ten, jako znaczący nurt w filozofii, pojawił się później niż najważniejsze prace pisarki, powstałe w większości przed II wojną światową. Argumentacja prowadzona jest w sposób przejrzysty, konsekwentny i przekonujący. Chronologicznie uporządkowana analiza pokazuje ewolucję pisarki w myśleniu o egzystencji człowieka, od wiktoriańskiego uwikłania w społeczeństwo, konwencje, wspólnotowość, w stronę indywidualizmu, subiektywności i docenienia wolności.

Praca wyróżnia trzy etapy twórczości Sackville-West. Pierwszy obejmuje powieści opublikowane pomiędzy 1919 a 1923 rokiem, *Heritage*, *The Dragon in Shallow Waters* i *Grey Wethers*, które analizowane są w rozdziale drugim. Jak konkluduje autorka, idee dominujące w tym okresie są sprzeczne z głównym przesłaniem Egzystencjalizmu, co udowadnia przy pomocy takich pojęć, jak obiektywizm, idealizm oraz zniewolenie jednostki, definiujących relacje bohaterów z otaczającą ich wspólnotą. Kolejny, trzeci rozdział, to, jak pisze autorka, okres przejściowy. Idee anty-Egzystencjalistyczne schodzą na drugi plan, a do głosu dochodzi subiektywizm, wolność i indywidualizm, choć jeszcze niepewne i nieprowadzące do znaczących zmian w życiu bohaterów. Innymi słowy, pisze autorka, idee te nie są na tyle rozwinięte, żeby można było je uznać za wyraz Egzystencjalizmu. Teksty analizowane w tym rozdziale, to powieść *Challenge*, pięć opowiadań "Patience", "Her Son", "The Christmas Party", "The Parrot", *A Note of Explanation* oraz nowele "The Heir" i "Seducers in Ecuador". Argumentacyjnym centrum rozprawy jest bez wątpienia rozdział czwarty, w którym analizowane są najbardziej znane powieści pisarki, napisane pomiędzy 1930 a 1932 rokiem, *The Edwardians*, *All Passion Spent* i *Family History*. Ten okres, jak przekonująco udowadnia doktorantka, cechują idee tożsame z dojrzałym Egzystencjalizmem – indywidualizm, wolność i kreatywność. Co istotne, wśród postaci dominują bohaterki, artystki, kobiety poszukujące wolności zarówno w życiu prywatnym, jak i w pracy twórczej.

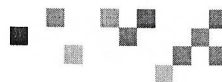
Niezwykle cennym wkładem dysertacji jest analiza części tekstów niepublikowanych, którego doktorantka podejmuje się w rozdziale piątym. Pani magister Kottke rzeczywiście podjęła się dość trudnego, ale i ryzykownego zadania, dotarcia do rękopisów, przeczytania obszernego materiału archiwalnego pod kątem tej pracy i włączenia wybranych tekstów do analizy. Nie przestraszyła się

tego, że wnioski mogą być ryzykowne i trudne do udowodnienia ze względu na niepełny, wyrywkowy charakter materiału oraz niekiedy brak szczegółowych danych, ale też tego, że konkluzje zaburzają w pewnym sensie tezę dotyczącą chronologii ewolucji idei Sackville-West. To odważne podejście, cenne zarówno na poziomie idei, jak i samego działania edytorskiego, czyli dotarcia do manuskryptów i włączenia ich do analizy całości twórczości pisarki. Warto podkreślić, że sam wybór konkretnych tekstów z puli materiałów archiwalnych jest na każdym etapie dobrze i przekonująco umotywowany.

Autorka definiuje Egzystencjalizm w kategoriach kluczowych idei. Takimi filarami są subiektywizm, wolność oraz indywidualizm. Idee te stanowią swoiste klucze zarówno do definiowania nurtu filozofii organizującego pole zainteresowań pracy, jak i samej analizy tekstów. Tak zakreślona perspektywa badawcza jest zarówno mocną stroną, jak i pewną słabością pracy. Z jednej strony przekłada się na klarowność wyводу i dużą konsekwencję w prowadzeniu argumentacji. Analizy emanacji obiektywizmu i subiektywizmu, wolności czy społecznego zniewolenia są przekonujące i pozwalają na nakreślenie jasnej ewolucji myślenia Sackville-West. Co więcej, perspektywa ta pozwala w ciekawy sposób łączyć tematykę tekstów z poziomem formalnym, losy i wybory bohaterów i bohaterki z analizą konstrukcji czasu, przestrzeni czy form narracyjnych. Przykładowo, w rozdziale drugim idea determinizmu analizowana jest w odniesieniu do konstrukcji i nazw przestrzennych, konceptualizacji czasu, imion i historii bohaterów, ale też elementów para-tekstualnych, czy wreszcie samej genezy utworu. Różne aspekty i poziomy tekstu są tu sprawnie i ciekawie połączone, układając się w przekonującą i interpretacyjnie inspirującą analizę. Co warto podkreślić, autorka potrafi w kreatywny sposób wykorzystać drobne elementy tekstu do własnych, analitycznych celów; z zaskakujących obrazów czy motywów wyczytać głębsze znaczenia, powiązać je z konkretnymi тезami i argumentacyjnie włączyć do całościowej interpretacji. Dobrym tego przykładem jest fragment poświęcony ontologii rozmów telefonicznych w rozdziale piątym, ale takich interpretacyjnych smaczków jest więcej.

Z drugiej strony, oparcie analizy na słowach kluczach niesie też pewne ryzyko, zarówno na poziomie ramy badawczej, jak i interpretacji tekstów, może bowiem prowadzić do pewnych uproszczeń, tak konceptualnych, jak i interpretacyjnych. Przykładowo, podczas gdy esencją filozofii Egzystencjalistycznej istotnie jest dążenie do wolności, to zabarwione jest ono często rozpaczą czy

poczuciem absurdu. W tym sensie, utrata nadziei i poczucie klęski są wpisane w myśl Egzystencjalistyczną. Tej wielowymiarowości rozumienia Egzystencjalistycznej wolności, poszukiwania jednostkowości i autentyczności, nieco mi w pracy zabrakło. Lekturze towarzyszyły chwilami wrażenie, jakoby pewna złożoność rzeczywistości społecznej i wielość perspektyw wpisanych w teksty zostały przycięte do postawionych na wstępie tez i konkretnych idei-kluczy, kosztem interpretacyjnej głębi i złożoności. Na poziomie odbioru tekstów Sackville-West, to poczucie wynika po części ze struktury pracy i przyjętej linii argumentacji, podporządkowanej właśnie ideom kluczom, raczej niż konkretnym tekstom. Ta forma, jak pisałam wyżej, ma wiele zalet, głównie klarowność i przekonujący charakter wyводу, ale ma też swoją wadę, którą jest, w mojej ocenie, przede wszystkim duże interpretacyjne rozbieżności tekstów. Te same utwory analizowane są odrębnie w odniesieniu do różnych konceptów i w efekcie w odbiorze czytelnika ich interpretacja jest dość rozproszona. Przykładowo, w rozdziale drugim te same teksty analizowane są kolejno w odniesieniu do idei obiektywizmu, determinizmu i idealizmu, w rozdziale czwartym, w kategoriach subiektywizmu, indywidualizmu i wolności. W efekcie, trudne do prześledzenia stają się niuanse interpretacyjne każdego z tych utworów. Być może połączenie choćby części z tych konceptów i interpretacji, zorganizowanie analizy w większym stopniu na złożoność danego tekstu, raczej niż wychwycenie realizacji konkretnej idei na jego różnych poziomach pozwoliłoby na lepsze uwypuklenie tekstowych głębi i niuansów. Nie mam tu na myśli gruntownej zmiany linii argumentacji, raczej pewne przesunięcia kompozycyjne w ramach konkretnych rozdziałów, które pozwoliłyby czytelnikowi na lepsze zrozumienie indywidualnych utworów, co wydaje się szczególnie istotne w przypadku pracy, której celem jest zaoferowanie czytelnikowi pierwszego tak obszernego studium twórczości pisarki.

I tak, przykładowo, w odniesieniu do kategorii wolności, jednym z pytań, które towarzyszyły mi przy czytaniu pracy było to dotyczące wpisanych w teksty różnych perspektyw – różnic między bohaterami i bohaterkami, narratorami i wreszcie perspektywą samej autorki – czy autorki implikowanej. O tych różnych perspektywach chętnie usłyszałabym więcej w trakcie obrony pracy. Innymi słowy, na ile w konkretnych tekstach mamy do czynienia z konfrontacją różnych perspektyw i jak lokują się w tym kontekście narratorzy, narratorki oraz autorka. O ile kwestie te poruszane są w pracy, to w na tyle rozproszony sposób, że trudno niekiedy dotrzeć do ich złożoności. Drugi aspekt, które wydaje mi się warty rozwinięcia i zaadresowania w czasie obrony dotyczy relacji

między typem bohatera a ewolucją idei Egzystencjalistycznych. Jak pisze doktorantka, o ile w anty-Egzystencjalistycznym okresie dominują bohaterowie z niższych warstw społecznych, to w okresie przejściowym jest to klasa średnia. Pytanie, które się w związku z tym nasuwa dotyczy tego w jakim stopniu mamy do czynienia z ewolucją myślenia Sackville-West o egzystencji człowieka, w tym relacji między jednostką a społeczeństwem, a w jakim stopniu wynika to z przesunięciem zainteresowania z klas niższych, których los był w dużym stopniu zdeterminowany i społecznie ograniczony, na klasę, której rozwój od dziewiętnastego wieku polegał właśnie na wzięciu losu w swoje ręce i samostanowieniu. I podążając tym tokiem myśli, jak znaczące, w kontekście ewolucji samej pisarki i reprezentacji postaci kobiecych w tym społecznie burzliwym okresie, jest to, że idee dojrzałego Egzystencjalizmu dramatyzowane są przede wszystkim poprzez losy kobiet. Czy zmienia się typ bohaterek, czy widać wpływ zmieniającej się rzeczywistości społecznej, czy to sama autorka dostrzega potrzebę artystycznego zawalczenia o indywidualność, wolność i podmiotowość – w tym przede wszystkim o podmiotowość kobiecą?

Na koniec, kilka słów o języku pracy. O ile stosunkowo niewiele jest błędów gramatycznych, to nieco gruntowniejszej korekty wymagałaby stylistyka, bo w całej pracy można dostrzec sporo językowych niezręczności, czego przykładem może być uporczywe używanie słowa „there” w ostatnim rozdziale dysertacji. Także rejestr wymagałby pewnego sformalizowania, bo mimo iż praca ma szansę spełnić funkcję popularyzatorską, to operuje niekiedy zbyt nieformalnym językiem. Mam tu na myśli takie zdania jak: „The conceptual pattern used in this dissertation does not come from nowhere” (16), „The novel [...] does not seem to bother with idealism at all” (77), czy “The concept of the woman’s freedom is, in fact, a different story” (209).

Wyrażone powyżej wątpliwości, pytania i uwagi, nie rzutują na ocenę całości dysertacji, która w sposób rzetelny, konsekwentny i przekonujący przedstawia ewolucję idei Egzystencjalistycznych w twórczości Vity Sackville-West, poddając analizie niezwykle szerokie spektrum utworów pisarki i wnosząc istotny wkład do badań nad literaturą brytyjską tego okresu. W mojej ocenie praca spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim przez odpowiednie ustawy, zatem wnioskuję do Rady Instytutu Literaturoznawstwa Wydziału Humanistycznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego o dopuszczenie pani magister Dagmary Kottke do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Włodzisław Terentowicz - Fotyga

